

ANDREA BOOCKMANN: Geistliche und weltliche Gerichtsbarkeit im mittelalterlichen Bistum Schleswig. Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins 52. Neumünster, Karl Wachholtz Verlag, 1967. 216 S. 27 DM.

Ikke blot beskæftiger denne Hamburger-Dissertation sig med et herhjemme kun lidet dyrket Emne; men netop hvad angaar Slesvig, hvis Historie alt for ofte er blevet behandlet udfra traditionelle, for ikke rent ud at sige politisk bestemte Synspunkter, er der Behov for en saadan nøgtern, alene paa Kilderne baseret Fremstilling. Efter en Indledning om Grundlæggelsen af den kirkelige Lokalorganisation i Slesvig Stift følger Værkets første Hovedafsnit, der handler om den Retspleje, som henholdsvis Slesvigbispen og Provsterne udøvede. Hertil knytter sig et Kapitel om Officialsvæsenet, der – i den Udstrækning det kun i beskedent Omfang bevarede Kildemateriale tillader Slutninger – synes at have udviklet sig noget anderledes end i de øvrige Stifter i den lundensiske Kirkeprovins. Til Slut følger andet Hovedafsnit, der behandler den Andel i den verdslige Retspleje, som Biskop og Domkapitel i Egenskab af Storgodsejere besad. Det meget omhyggelige og sobert skrevne Arbejde viser udstrakt Kendskab til saavel det ofte vanskeligt tilgængelige Kildemateriale som til baade dansk- og tysksproget Litteratur,<sup>1</sup> og selvom det sidste Afsnit (om den verdslige Jurisdiction) vel næppe giver en dansk Læser saa forfærdelig meget nyt, kan der ikke være Tvivl om, at de i flere Tilfælde ret udførlige Referater af danske Kilder som ikke mindst af danske Forskeres Indsats (bl.a. en kyndig Redegørelse for Poul Johs. Jørgensens Arbejde om det meget specielle Retsinstitut »Biskop og bedste Bygdemænd«) kan og bør faa Betydning for tyske Retshistorikere, hvis ofte betydelige Interesse for nordisk Ret hidtil i alt for vid Udstrækning har været baseret paa Lovgivningen (Landskabslove og Stadsretter), derimod i langt ringere Grad paa Praxis.

Til Gengæld maa man sige, at det omvendte gælder for Bogens første

<sup>1</sup> Trods dette savnes mærkeligt nok Henvisninger til Diplomatarium Danicum, hvis Omtale bl.a. af Kong Valdemars Jernbyrdsforordning ca. 1216 (DD 1 V 96) givet vilde have forhindret nogle tvivlsomme Henvisninger (jfr. S. 106 f.) til senere Provinssynoder, f. Ex. Slesvig 1222, der ifølge de bevarede Statutbrudstykker (ib. 209) ikke ses at have behandlet dette Spørgsmaal. Ej heller Provinskonciliet i Kalundborg 1314 (hvilket konsekvent dateres 1315, f. Ex. S. 87 og S. 106) omtalte denne Sag (DD 2 VII 201), men beskæftigede sig med bl.a. *testes synodales*. Skont nogenlunde enstemmigt ogsaa i dansk Litteratur opfattet som »Sendzeugen«, altsaa en Art Lægmandsdeltagelse i den kirkelige Strafferetspleje, er Kildeverdien af Bestemmelsen i sig selv ikke stor, da der her blot er Tale om Indskærpelse af en Vedtagelse paa Laterankonciliet 1215 (c. 25 X, V 1) angaaende »Rapportører« fra Stift til Provinskoncil. – Under Omtale af en biskoppelig Generalofficial 1499 (S. 126, Note 591) henvises til J. A. Cypræus' Referat efter Svavstedbogen, hvor Repertoriets (2. Rk. 8782) aftrykker et udførligere Udtog.

Hovedafsnit om den gejstlige Jurisdiction, hvor en paa glørværdige Traditioner byggende tysk Forskning indenfor Kanonistik, Kirkeorganisation og Kirkeretshistorie modsvarer en praktisk talt total manglende Interesse fra dansk Side for disse Emner. Hvilke kirkelige Domstole fandtes der i Middelalderen i Slesvig Stift, hvorledes fungerede de, og hvordan var Forholdet dels mellem gejstlig og verdslig Retspleje, dels mellem de forskellige kirkelige Domstole indbyrdes? Ikke mindst hvad angaar det sidste Spørgsmaal, faar vi her udførlig Besked, og det viser sig, at Slesvig Stift indtog ligesom en Mellemstilling mellem dansk og tysk retslig Tradition. Med Rette betones, at Slesvig Stift fra først af hørte til Lunde Kirkeprovinns, hvoraf følger, at samtlige Provinskonciliers Beslutninger havde Gyldighed her, ligesom paa det verdslige Omraade Jyske Lov principielt var Grundlaget. Men specielt i den senere Middelalder finder vi en stedse stærkere tysk Indflydelse, hvilket kommer til at præge ogsaa Udformningen af den kirkeretslige Organisation. For Exempel fandtes der i Slesvig – ligesom normalt i de tyske Bispedømmer – blot een Bispeofficial (dvs. Generalofficial), og i Modsætning til det Nord for Kongeaen almindelige System udvikledes her aldrig et Lokalofficialat. Og vel finder vi – som Tilfældet saa udpræget var i Kongerigets Stifter –, at Biskop og Lokalprovster besad en med hinanden konkurrerende Jurisdictionsmyndighed; men tilsyneladende var Forholdet Parterne imellem her langt bedre i Praxis, og der fremsættes den særdeles overbevisende Teori, at det var de verdslige Myndigheders Anmasselser, specielt Hertugens jurisdictionelle Krav sidst i 14. Aarh., der simpelthen tvang Kirkens Mænd til at holde Fred indbyrdes. I skarp Modsætning til for Exempel Praxis i Roskilde tog Slesvigbispens ofte sin Official (Generalvicar) blandt Domkapitlets Medlemmer, og saa sent som 1515 finder vi en Overenskomst Parterne imellem vedrørende Menedsjurisdictionen, et saare kildent Spørgsmaal, idet ikke blot Biskop som Provster ansaa sig kompetente her i Henhold til dels Kirkerettens generelle Bestemmelser, dels den partikulære slesvigske Kirkeretstradition; men her havde verdslig Ret (dvs. Jyske Lov) netop paa dette Punkt i »Biskop og bedste Bygdemænd« udviklet sine egne Regler.

Kan Kildematerialet paa flere Punkter (for Exempel vedrørende Officialsvæsenet) virke beskedent, selv paa Baggrund af det ej heller omfattende kongerigske Materiale, viser det sig til Gengæld, at vi paa andre Omraader indenfor Kirkerettens og -administrationens Sfære er langt bedre stillet her, end naar det gælder de øvrige Bispedømmer i Provinsen; for Exempel er endnu adskillige middelalderlige Kirke-regnskaber i Behold (hvortil kommer endnu flere Efterretninger om og senere Historikeres Udtog af saadanne). Følgelig vies dette Materiale et særligt Afsnit, og gennem et minutiøst Studium deraf tegnes her et

detailleret Billede af de slesvigske Provsters Virke som Kirkevisitatorer. Ligesom deres Kolleger i de kongerigske Stifter havde de at rejse rundt i deres Provsti og een Gang aarligt revidere Kirkeværgernes Regnskaber, og foruden en Redegørelse for selve Visitationen og dennes Betydning gives der her særdeles udførlig Besked om Provsternes Administrationspersonale (Officialer, Notarer m. fl.). Naturligvis vil der i en Afhandling, der som denne tager et saa stort og hidtil i Hovedsagen ubehandlet Tema op, være Enkeltheder, som kan diskuteres;<sup>2</sup> men det er at haabe, at denne omhyggelige og redelige Fremstilling paa een Gang vil virke befordrende paa Studiet af middelalderlig dansk Kirkeorganisation og samtidig udbrede Kendskabet til danske Retsforhold i Tyskland.

TROELS DAHLERUP

MARTIN SCHWARZ LAUSTEN: Biskop Niels Palladius. Et bidrag til den danske kirkes historie 1550–60. Kirkehistoriske Studier II. rk. 27, udg. af Institut for dansk Kirkehistorie. København, G. E. C. Gad, 1968. 205 s. 22,50 kr.

I den danske kirkes historie i det 16. århundrede dominerer naturligvis selve reformationen og i sammenhæng dermed det reorganisationsarbejde, der langt fra med urette er knyttet til Peder Palladii navn. Derefter indtræder ligesom en pause frem til Niels Hemmingsen, der indleder den cryptocalvinistiske æra, som fik en brat afslutning med Hans Poulsen Resen, navne og begivenheder, der selvfølgelig især har påkaldt sig forskningens interesse. Men på dette firmament fandtes dog stjerner, der omend af anden orden vel er opmærksomhed værd. Følgelig har vi al mulig grund til glæde over dette arbejde om Peders mindre berømte, men på ingen måde ubetydelige broder Niels Palladius, der 1551 (i nøje overensstemmelse med Kirkeordinansens forskrifter) valgtes til Lundebisp og 1552 indviedes, à propos den aktuelle kirkelige debat: ikke i København, men i stiftets egen domkirke. Her virkede han frem til sin tidlige død 1560, hårdt bebyrdet, ikke blot af det udstrakte Lundestifts

<sup>2</sup> Under Omtalen af Tiendens Indførelse (S. 24 ff.) faar Læseren det bestemte Indtryk, at dette i Slesvig Stift først fandt Sted 1188, dvs. da *Bispetienden* omsider vedtoges. – S. 48 nævnes Barvidsyssels Provsts Krav om at besidde Dignitet i Haderslevkapitlet; men Kilderne omtaler dog blot hans almindelige Jurisdiction med Ret til at besidde et simpelt Præbende? – Jurisdictionsskildringen 1305 (S. 43) angaar strengt taget ikke samtlige slesvigske Provster, men alene de tre Provster i »Udland«? – Ved Omtalen (S. 55) af, at Flensborg Stadsret 1284 forbød andre end Ægtemanden at anklage Hustruen for Hor, er det vel interessant, at en tilsvarende Paragraf fandtes i Goslars Stadsret; men det var dog nok saa relevant at henvise til Skaanske og Sjællandske Kirkeloves (godt hundrede Aar ældre) ganske parallelle Bestemmelser (§ 9, respektive § 14).